

PROGRAM WSPOMAGANIA ROZWOJU PSYCHOSPOŁECZNEGO DZIECI NIELUBIANYCH PRZEZ RÓWIEŚNIKÓW Z POWODU ZACHOWAŃ ANTYSPOŁECZNYCH

MARTA HERZBERG
WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI W BYDGOSZCZY

Klasa szkolna jest jedną z ważniejszych grup, w której dokonuje się proces socjalizacji dziecka. O jej wartości jako środowiska wychowawczego i znaczeniu dla rozwoju społecznego ucznia decyduje nie tyle struktura formalna grupy i samo przebywanie w niej dziecka, co przede wszystkim nieformalny układ stosunków interpersonalnych między uczniami. W tej nieformalnej strukturze klasy tworzy się swoista społeczna hierarchia, w której poszczególni uczniowie zajmują różne interpozycje — od akceptacji po odrzucenie. Zwłaszcza uczniowie nielubiani mają ograniczone możliwości nawiązywania satysfakcjonujących relacji z rówieśnikami. Często jednak niekorzystna sytuacja w klasie nieakceptowanych uczniów jest efektem ich specyficznych cech osobowościowych i deficytów w obrębie kompetencji poznawczych, emocjonalnych i społecznych.

GRUPA DOCELOWA

Opracowany program kierowany jest do uczniów w wieku 10-11 lat (IV-V klasa szkoły podstawowej), którzy są nielubiani przez rówieśników z klasy szkolnej z powodu przejawianych zachowań antyspołecznych (agresywnych i egocentrycznych).

CEL GŁÓWNY I CELE SZCZEGÓŁOWE

Zmiana statusu społecznego dzieci nielubianych przez rówieśników z klasy szkolnej z powodu zachowań antyspołecznych na świadczą o większej akceptacji

Tworzenie dzieciom nielubianym warunków do rozwijania zdolności do decentracji interpersonalnej

Tworzenie dzieciom nielubianym warunków do kształtowania poczucia własnej wartości

Tworzenie dzieciom nielubianym warunków do rozwijania samokontroli emocjonalnej

Założono, że w wyniku tworzenia uczestnikom zajęć warunków do rozwijania samokontroli emocjonalnej, zdolności do decentracji interpersonalnej oraz kształtowania poczucia własnej wartości, może nastąpić korzystna zmiana w postrzeganiu ich przez rówieśników i wychowawców klas, co z kolei może przyczynić się do modyfikowania niskiej pozycji, jaką dzieci nielubiane zajmują w klasie szkolnej.

ZAŁOŻENIA

Program opiera się na założeniach teorii rozbieżności informacyjnej W. Łukaszewskiego (1974), teorii społecznego uczenia się A. Bandury (2007), wybranych elementach Podejścia Skoncentrowanego na Osobie C. Rogersa (2002) oraz innych istotnych warunkach zaczerpniętych z psychologii humanistycznej, które mogą sprzyjać zachodzeniu zmian u uczestników zajęć (Deptuła, 2003; Zabłocka, 2008), np. dobrowolność udziału w ćwiczeniach, informowanie o celach ćwiczeń.

DZIAŁANIA

Opracowany program składa się z 32 90-minutowych (2 godziny lekcyjne) scenariuszy zajęć, które powinny być realizowane dwa razy w tygodniu w ciągu kolejnych tygodni. Zajęcia powinny być realizowane w małych grupach, liczących nie więcej jak 10 uczestników.

Program mogą realizować nauczyciele, pedagodzy, socjoterapeuci, którzy posiadają wiedzę dotyczącą prawidłowości rozwoju dzieci w wieku szkolnym, specyficznego funkcjonowania dzieci nielubianych w grupie rówieśniczej i prawdopodobnych uwarunkowań ich zaburzonego zachowania oraz praktyczne umiejętności prowadzenia zajęć grupowych o charakterze profilaktyczno-wychowawczym rozwijających poznawcze, społeczne i emocjonalne kompetencje dzieci. Wskazane jest, aby zajęcia prowadziły dwie osoby.

Zajęcia z dziećmi powinny być prowadzone metodami aktywnymi, które sprzyjają zadawaniu pytań, samodzielnemu poszukiwaniu informacji, dzieleniu się swoimi refleksjami. Ułatwiają rozwijanie umiejętności pracy zespołowej, komunikowania się z innymi, wysłuchiwanie innych i brania pod uwagę ich poglądów.

Podczas zajęć tworzy się dzieciom nielubianym warunki do rozwijania zdolności do DECENTRACJI INTERPERSONALNEJ poprzez:

- rozwijanie umiejętności dostrzegania przez nie skutków własnych działań dla innych osób,
- zachęcanie ich do zastanawiania się nad przyczynami zachowań innych osób,
- rozwijanie u uczestników umiejętności postawienia się w sytuacji, na miejscu innej osoby i interpretowania sytuacji społecznych z różnych punktów widzenia.

Podczas zajęć tworzy się dzieciom nielubianym warunki do rozwijania SAMOKONTROLI EMOCJONALNEJ poprzez:

- wzbogacanie wiedzy dzieci o uczuciach (towarzyszących im niewerbalnych symptomach, przyczynach, konstruktywnych sposobach radzenia sobie z nimi, ich znaczeniu w życiu człowieka),
- zachęcanie ich do nazywania emocji własnych i innych osób,
- ukierunkowanie ich uwagi na dostrzeganie związku między emocjami a sytuacjami, które je poprzedzają i konsekwencjami, do których mogą prowadzić,
- ćwiczenie przez nie umiejętności radzenia sobie z trudnymi emocjami w akceptowany sposób,
- ćwiczenie przez nie umiejętności wyrażania emocji w asertywny sposób.

Podczas zajęć tworzy się dzieciom nielubianym warunki do kształtowania POCZUCIA WŁASNEJ WARTOŚCI poprzez:

- zachęcanie ich do poznawania siebie,
- organizowanie im doświadczeń umożliwiających budowanie pozytywnego stosunku do siebie,
- zachęcanie ich do pełnienia roli lidera i poprzez to doświadczenia możliwości wpływania na aktywność grupy.

WYNIKI EWALUACJI*

Wyniki, które uzyskano podczas przeprowadzonych badań wskazują, że udział dzieci nielubianych (z grupy E i K/E**) w zajęciach wpłynął korzystnie na:

- ich status społeczny – po zakończeniu programu dzieci zajmowały pozycje w grupie, które świadczyły o większej akceptacji ze strony rówieśników (w grupie E zmiany istotne),
- postrzeganie ich przez rówieśników w zakresie zachowań konstruktywnych (w grupie E zmiana istotna na wymiarze zachowań nieagresywnych, świadczących o kontroli emocji oraz w zakresie wszystkich zachowań konstruktywnych),
- postrzeganie ich przez wychowawców (w grupie K/E zmiana istotna na wymiarze agresji relacyjnej),
- wybrane wymiary ich samokontroli emocjonalnej (rozpoznawanie emocji na podstawie niewerbalnych symptomów, rozpoznawanie kontekstu sytuacyjnego emocji, deklarowane sposoby wyrażania emocji w hipotetycznych sytuacjach, poziom gniewu kierowanego do wewnątrz; w grupie K/E zmiany istotne poza gniewem wewnętrznym),
- wybrane wymiary ich pośrednio badanej zdolności do decentracji interpersonalnej (dostrzeganie konsekwencji negatywnych czynów z perspektywy sprawcy, jednoczesne uwzględnianie skutków z obu perspektyw – sprawcy i ofiary; zmiany istotne w obu grupach).

Podczas posttestu 2 (7-8 miesięcy od zakończenia oddziaływań w grupie E) dokonano oceny trwałości zmian, które zaszły u dzieci z tej grupy po zakończeniu zajęć w porównaniu do zmian, jakie w tym samym czasie zaszły u dzieci z grupy K. W III pomiarze w porównaniu z I dzieci z grupy E:

- miały istotnie wyższy status społeczny w klasie niż przed oddziaływaniami,
- były istotnie lepiej postrzegane przez rówieśników w zakresie zachowań nieagresywnych, świadczących o kontroli emocji,
- były lepiej postrzegane przez wychowawców klas (zmiany nieistotne),
- uzyskały lepsze wyniki w zakresie samokontroli emocjonalnej za wyjątkiem wymiaru postaw wobec zachowań agresywnych (na wymiarze gniewu kierowanego do wewnątrz zmiany były istotne),
- uzyskały istotnie wyższe wyniki na wymiarze skutków z perspektywy sprawcy negatywnego czynu, sumy skutków z obu perspektyw, jednoczesnego uwzględniania obu perspektyw (sprawcy i ofiary) w historyjce 2.

Dzieci z grupy K uzyskały w III pomiarze gorsze wyniki niż I lub zmiany, które u nich zaszły w tym czasie nie były tak duże, jak w grupie E.

* Zaprezentowane wyniki skuteczności opracowanego programu dotyczą pierwszej jego wersji (20 scenariuszy zajęć).

** Grupa kontrolno-eksperymentalna (K/E) – posttestie 1 traktowana była jako grupa kontrolna dla grupy E. Jednak ze względów etycznych dzieci z grupy K/E również zostały objęte oddziaływaniami.

Opracowany program powstał i został empirycznie zweryfikowany w ramach rozprawy doktorskiej pt. „Wspomaganie rozwoju psychospołecznego dzieci nielubianych przez rówieśników w klasach IV-V szkoły podstawowej”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Deptuły i obronionej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Projekt badawczy dotyczący badania skuteczności opracowanego programu był współfinansowany ze środków Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Na realizację części zadań otrzymano również środki w ramach projektu „Stypendia dla doktorantów 2008/2009 – ZPORR” współfinansowanego przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Budżetu Państwa w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.